

Forskningsrådets rolle og funksjoner i det norske forskningssystemet – skriftlig innspill fra UiA til Kunnskapsdepartementet ifm. stortingsmelding om forskningssystemet

UiA viser til brev fra Kunnskapsdepartementet av 12. juni 2023, hvor departementet ber om skriftlige innspill på Forskningsrådets rolle og funksjoner i det norske forskningssystemet ifm. det pågående stortingsmeldingsarbeidet. UiA takker for muligheten til å gi innspill. Det er til dels betydelig overlapp mellom spørsmålene departementet reiser, og vårt innspill må derfor leses som en helhet.

Vi bemerker at selv om departementet definerer UH-institusjoner som en del av det forskningsutførende nivået i forskningssystemet, er det vår forståelse at UH-institusjonene også fyller en strategisk rolle. Dette følger bl.a. av den institusjonelle autonomien og de forventninger departementet uttrykker i stortingsmeldinger og andre styringsdokumenter overfor UH-institusjonene når det gjelder ansvar for prioriteringer.

Det fremstår videre noe uklart om departementet inviterer til innspill på Forskningsrådets rolle også i det norske innovasjonssystemet. I invitasjonen brukes «forskningssystemet» og «forsknings- og innovasjonssystemet» om hverandre, men det er bare forskningssystemet det er gitt en definisjon av. Vi tar i hovedsak utgangspunkt i at invitasjonen omhandler forskningssystemet. Generelt mener vi det er behov for en bedre beskrivelse og forståelse av forskningssystemet, inkludert sammenheng og integrasjon med innovasjonssystemet, og håper den kommende stortingsmeldingen kan bidra med dette.

Hva er Forskningsrådets viktigste merverdi i det norske forskningssystemet?

UiA mener at Hatlen-utvalgets vurderinger av hva som er sentrale roller for Forskningsrådet i det norske forskningssystemet, godt oppsummerer hva som er Forskningsrådets viktigste merverdi: 1) å løfte kvalitet og bygge kapasitet i norsk forskning, og 2) tilrettelegge for at sektoren kan søke om internasjonal finansiering og vinne frem på internasjonale konkurransearenaer. Selve merverdien vil ligge i både *måten* Forskningsrådet ivaretar disse to rollene, og merverdien av at det er Forskningsrådet som ivaretar disse rollene og ansvaret *i stedet for* det politiske nivået og/eller det forskningsutførende nivået. Nedenfor utdyper vi disse to punktene nærmere.

I tillegg til disse to punktene mener vi en tredje merverdi ved Forskningsrådet er å bygge inn fleksibilitet i forskningssystemet gjennom rådets evne til å kanalisere (midlertidige) forskningsmidler ut til forskningsmiljøene basert på ulike behov og prioriteringer. Dette skyldes bl.a. at Forskningsrådet evner å være et kompetent og relativt effektivt bindeledd mellom det politiske nivået og det forskningsutførende nivået. Noe av denne fleksibiliteten ville trolig blitt svekket om en større andel av de offentlige forskningsmidlene f.eks. ble tildelt som grunnbevilgning til forskningsutførende institusjoner.

1) Å løfte kvalitet og bygge kapasitet i norsk forskning

Forskningsrådet stimulerer til og finansierer kvalitets- og kapasitetsutvikling innen norsk forskning. Dette gjelder både for allerede sterke forskningsmiljøer og på mer forskningssvake områder. Merverdien ved Forskningsrådet i denne sammenheng skapes i stor grad gjennom det systemet og de prosessene som Forskningsrådet forvalter og utvikler for å ivareta denne

rollen. Disse går på tvers av investerings-, rådgivnings- og dialogrollen til Forskningsrådet, og inkluderer bl.a.:

- Kapasitet og kompetanse til å overvåke og evaluere en rekke aspekter ved norsk forskning, herunder kvalitetsnivå og forskningssvake områder, områder med behov for kapasitetsbygging, og å utøve god forskningspolitisk rådgivning på grunnlag av denne kunnskapen
- Kapasitet og kompetanse til å forvalte og utvikle gode behandlingsprosesser for søknader, som evner å identifisere, stimulere til og finansiere forskning av høy kvalitet
- Kapasitet og kompetanse til å forvalte og utvikle søknads-/prosjekttyper og finansieringsvirkemidler som stimulerer til kvalitet- og kapasitetsutvikling i forskningsmiljøene og som svarer på utfordringer i samfunnet og i det norske forsknings- og innovasjonssystemet
- Kapasitet og kompetanse til å forvalte og utvikle ett koordinert styringssystem som sikrer en strategisk og helhetlig forvaltning av en betydningsfull del av offentlige bevilgninger til forskning, og som understøtter de ovennevnte oppgavene

UiA vurderer at en klar merverdi ved Forskningsrådet er at rådet evner å løfte kvalitet i norsk forskning på en måte som det politiske nivået eller aktørene i det forskningsutførende nivået trolig ikke ville evnet. Merverdien når det gjelder å bygge kapasitet er også til stede fra et nasjonalt perspektiv, men sett fra UiAs perspektiv er Forskningsrådet merverdi ved å bygge forskningskapasitet og -kvalitet i hele landet underutnyttet. Den kapasitetsbyggende merverdien til Forskningsrådet må med andre ord videreutvikles. Hvis det ikke skjer, vil det være større grunn til å stille spørsmål ved rådets merverdi og om forskningsmidler som rådet i dag forvalter heller burde fordeles til forskningsutførende institusjoner som del av grunnbevilgningen. Vi redegjør nærmere for dette under spørsmålet om forbedringspunkter nedenfor.

2) Tilrettelegge for at sektoren kan søke om internasjonal finansiering og vinne frem på internasjonale konkurransearenaer

Norsk deltakelse i EUs rammeprogram for forskning og innovasjon er et av de viktigste virkemidlene for internasjonalisering av norsk forskning, og bidrar til økt kvalitet i norsk forskning. Forskningsrådet utgjør en hel sentral del av det norske støtteapparatet som skal tilrettelegge for norsk deltakelse i EUs rammeprogram. Samlet sett innehar og utøver Forskningsrådet et bredt spekter av ekspertise, kapasitet, tjenester og strategisk handlingsrom som tilrettelegger for økende grad av norsk deltakelse i rammeprogrammet. Dette gir en klar merverdi for norsk mobilisering og deltakelse sammenlignet med en situasjon hvor f.eks. det forskningsutførende nivået i større grad måtte tatt dette ansvaret selv.

Merverdien til Forskningsrådet kan illustreres ved et par eksempler. Et eksempel innen investeringsområdet er mulighetene for og innføringen av felles vurderingskriterier i Forskningsrådet som i stor grad speiler vurderingskriteriene i EUs rammeprogram og som dermed tilrettelegger for norsk deltakelse. Et annet eksempel fra rådgivningsområdet er Forskningsrådets kjennskap til og ekspertise innen hhv. norsk forskning og EUs forskningspolitikk, som øker mulighetene for at Norge mer effektivt kan påvirke utformingen av prioriteringer innen EUs rammeprogram, men også at EUs prioriteringer kan informere Forskningsrådets porteføljeplaner.

Det er også på dette punktet Forskningsrådets brede ansvar og handlingsrom, på tvers av investerings-, rådgivnings- og dialogrollen, som etter vår mening gjør at Forskningsrådet gir

en merverdi for norsk mobilisering til og deltakelse i EUs rammeprogram for forskning og innovasjon.

Hvilke funksjoner er det viktig at Forskningsrådet ivaretar i norsk forskning og innovasjon fremover?

På overordnet nivå angis i stor grad Forskningsrådets ansvar og funksjoner i de to første paragrafene i vedtekter for Norges forskningsråd (formål og hovedoppgaver). UiA mener innholdet i disse paragrafene fortsatt står seg godt, noe som betyr at vi mener det er viktig at de funksjoner som Forskningsrådet i dag har også ivaretas fremover.

Som beskrevet ovenfor, mener UiA at Forskningsrådets *merverdi* må ses i sammenheng med at rådet har et bredt ansvar og utøver en rekke roller og funksjoner i forsknings- og innovasjonssystemet. Dette gir Forskningsrådet et handlingsrom for å operere på flere nivåer for å dra norsk forskning og innovasjon i ønsket retning. UiA mener derfor det er viktig at Forskningsrådet også i fremtiden har et bredt sett av roller og funksjoner.

Forskningsrådets ansvar for å øke kunnskapsgrunnlaget og bidra til kvalitet i forskning, uavhengig av om den er å anse som grunnleggende eller anvendt, må utgjøre et viktig fundament i alle funksjoner og oppgaver som rådet er tillagt. Dette betyr bl.a. at følgende funksjoner og oppgaver må ivaretas fremover:

- Forskningsrådet må ivareta åpne arenaer for finansiering av fri og nysgjerrighetsdrevet forskning og utvikle disse aktivt på forskningens premisser og på måter som stimulerer til økt kvalitet på norsk forskning
- Forskningsrådet må bidra til økt samarbeid og samspill mellom hhv. privat og offentlig og frivillig sektor, og UH- og instituttsektoren. Nye finansieringsvirkemidler for å støtte oppom samarbeid og samspill må finne gode balanser mellom hhv. samfunnets behov og forskningens behov og egenart
- Forskningsrådet må ha et nasjonalt ansvar for koordinering og samarbeid innenfor store, internasjonale og til dels fagovergripende utviklingstrekk innen forskning, som åpen forskning, forskningsinfrastruktur, endringer i evaluering av forskning mv., og understøtte de forskningsutførende institusjonenes arbeid med dette
- Forskningsrådet må være et viktig bindeledd mellom norske forskningsmiljøer og internasjonale konkurransearenaer for forskningsfinansiering

UiA vil understreke viktigheten av at Forskningsrådet fremover ivaretar sin funksjon som forsvarer og finansør av fri forskning. Utviklingen den siste tiden kan gi inntrykk av at denne funksjonen nå er under press, bl.a. illustrert ved avlysning av FRIPRO-utlysninger i 2022, overføring av ansvar for å utnevne Forskningsrådets styre fra regjeringen til KD, reduksjon i antall porteføljestyre og medlemmer i disse, og det faktum at den nye langtidsplanen ikke inneholder et overordnet mål om fremragende forskning og forskningsmiljøer. Den nye langtidsplanen må ikke brukes som en brekkstang for å svekke Forskningsrådets funksjon som forsvarer og finansør av fri forskning, f.eks. gjennom reduksjon i åpne arenaer for finansiering av fri og banebrytende forskning eller at kravet og vurderingskriteriet om samfunnsnytte (impact) ukritisk og i for stor grad får prege hele bredden av utlysninger og tildelinger.

Dersom de ulike funksjonene som er nevnt i avsnittene ovenfor ikke eller i mindre grad ivaretas av Forskningsrådet fremover, mener UiA at det er en klar risiko for at Forskningsrådet vil fremstå mindre relevant og kompetent overfor UH-sektoren fremover. Dette vil igjen betydelig kunne svekke Forskningsrådets muligheter for f.eks. å forsterke og

utvikle nye former for samspill og samarbeid mellom ulike typer forskning, og mellom forskningsmiljøer i UH-sektoren og næringsliv og offentlig sektor.

Tre forbedringspunkter og tre bevaringspunkter

Forbedringspunkter

1) Forskningsrådet må i større grad nå hele institusjonslandskapet og virke for hele landet

Forskningsrådets samlede tildelinger til norske universiteter er svært skjevfordelt blant de ti universitetene¹. Tildelingsmønsteret er ekstremt skjevt innenfor de åpne arenaene (FRIPRO og SFF). I Forskningsrådets årsrapport for 2022 (s. 31) problematiseres disse aspektene:

- I en del fylker virker det ikke som at Forskningsrådet når alle potensielle søkere innen utlysninger av forskerstyrte prosjekter
- Det er fortsatt behov for å mobilisere miljøer på noen områder og i noen kategorier, og ikke bare begrense søknadsmengden
- Økt deltakelse og gjennomslag for søkere fra relativt forskningssvake fylker/regioner, krever langsiktige målrettede strukturelle tiltak for å bygge FoU-kapasitet og kompetanse

Som særlig siste kulepunkt ovenfor indikerer, er det dypere bakenforliggende strukturer som gjør at Forskningsrådets tildelinger blir svært skjevfordelte mellom UH-institusjonene. Konsekvensene er at Forskningsrådets kapasitetsbyggende rolle klart svekkes. Ekspertutvalget om finansiering av UH-institusjonene (Hatlen-utvalget) problematiserte det samme. Deres rapport viser til behov for styrking av flere forskningsmiljøer for å sikre god tilgang til forskningsbasert utdanning av høy kvalitet i hele landet, og ikke minst for å gi større deler av arbeidslivet bedre tilgang til kunnskapsmiljøer. UiA mener, i tråd med Forskningsrådets egne vurderinger og analyser og Hatlen-utvalgets anbefalinger, at det er behov for målrettede tiltak som på sikt resulterer i en bedre fordeling av søknader, innvilgede prosjekter og forskningsrådsfinansiering på tvers av de norske UH-institusjonene og over hele landet. Dette er mulig å gjøre uten at man går på akkord med kravet om høy kvalitet i forskningen. Noen aktuelle virkemidler kan være:

- Langsiktig styrking av forskningskapasiteten ved yngre universiteter, f.eks. inspirert av Hatlen-utvalgets anbefalinger om å vurdere en mekanisme som viderefører konkurranseutsatt finansiering i rammebevilgningen (ansvar primært på det politiske nivået gjennom statsbudsjettene)
- Utvikle smart spesialiseringspolitik for ulike regioner og samarbeidende forskningsmiljøer (i samarbeid og dialog mellom politisk, strategisk og utførende nivå samt samarbeidsaktører)
- Prøve ut nye finansieringsvirkemidler som senker terskelen for å inkludere nye forskningspartnere i større sentre/konsortier, f.eks. «hop-on» finansiering til pågående FME-, SFI-, SFF-sentre og ev. andre forskningssentre, etter modell fra Horisont Europa (må initieres av det politiske nivået og Forskningsrådet)
- Styrke forskningskapasitet og -kompetanse blant relevante regionale samarbeidspartnere, både i offentlig, privat og frivillig sektor (ansvar primært på det politiske nivået i første omgang)

¹ Universitets- og høyskolerapporten (Forskningsrådet, 2020).

2) Systemer for å håndtere utlysninger og søknader må kontinuerlig forbedres

Det har vært mye oppmerksomhet de senere årene rettet mot bl.a. Forskningsrådets søknadsbehandling, forholdet mellom antall søknader og tilgjengelige midler (tilslagsprosent), og ekspertvurderingene som gjøres av innsendte søknader. Innen FRIPRO er det nå tatt grep for å redusere søknadsmengden og følgelig øke tilslagsraten. Dette har vært nødvendig og er positivt. På tvers av alle finansieringsvirkemidler, utlysninger og budsjettformål, er det imidlertid fortsatt behov for å forbedre systemer og prosesser for håndtering av søknader for å effektivt ressurssbruk og kvalitet og legitimitet i behandling og vurdering av søknader. Én konkret svakhet i dag er f.eks. stor variasjon i kvaliteten på fagevalueringene som søkerne mottar. Det er enkelt sagt behov for kontinuerlig forbedring på dette området. Dette forbedringsarbeidet må gjøres i tett dialog mellom Forskningsrådet og det forskningsutførende nivået.

3) Forutsigbarhet, åpenhet, involvering og dialog må i større grad gjennomsyre Forskningsrådets virksomhet

Generelt er det behov for mer forutsigbarhet og langsiktig finansiering av Forskningsrådet og rådets finansieringsvirkemidler. I kjølvannet av den krevende økonomiske situasjonen som har vært i Forskningsrådet mener UiA at det politiske nivået må se på muligheter for en annen og mer langsiktig form for finansiering av rådet, som samtidig sikrer god økonomistyring og ivaretar finansierende departementers behov. Et slikt arbeid bør ha høy politisk prioritet og forankres i den kommende stortingsmeldingen.

I forlengelsen av dette mener vi at åpenhet, involvering og dialog i enda større grad må gjennomsyre Forskningsrådets virksomhet. Vi oppfatter Forskningsrådet som en åpen organisasjon og som i større grad enn tidligere inviterer til dialog. Denne retningen må forsterkes, f.eks. gjennom:

- Styrke strukturer for åpen dialog mellom forskningsutførende institusjoner, de ulike nivåene i forsknings- og innovasjonssystemet, og privat, offentlig og frivillig sektor
- Høringer, innspillsrunder og åpne, workshopbaserte arrangementer når Forskningsrådet utvikler nye strategier og planer, gjerne i ulike regioner i landet
- Mer systematisk dialog mellom Forskningsrådet og ulike strategiske organer i UHR
- Bedre synliggjøring av hvordan Forskningsrådets porteføljestyringssystem virker generelt, og bedre og enklere tilgang til informasjon om porteføljestyrenes arbeid, planer og prioriteringer
- Nye porteføljestyre bør få i oppdrag å involvere bredt når porteføljepaner utformes, og de bør kunne spille på utvalgte koordinerende aktører for å nå relevante interessenter i regionene og i bestemte næringer og sektorer
- Bedre markedsføring av forskningsrådsfinansierte prosjekter og hvor forskningsmidlene går. Mange interessante prosjekter forblir i for stor grad bare kjent av en mindre krets.

Vi mener at Forskningsrådet i stor grad selv har handlingsrom til å utvikle rådet i denne retningen. Samtidig er det en reell fare for at større kutt i rådets driftsbudsjett gir oss et mindre åpent og involverende forskningsråd. Disse nyansene må det politiske nivået erkjenne og hensynta. UiA er bekymret for at kuttene i Forskningsrådets administrasjon vil svekke rådets dialogvirksomhet med UH-sektoren og etterlyser en forventningsavklaring og tydeliggjøring av hvilken dialog- og rådgivningsrolle vi kan forvente fra Forskningsrådet fremover.

Bevaringspunkter

1) Forskningsrådet må fortsatt være sentral finansieringskilde for større forskerstyrte prosjekter og prosjekter med høy forskningsintensitet

UiA deler i utgangspunktet Hatlen-utvalgets vurdering av at FoU-midler som Forskningsrådet i dag forvalter ikke bør flyttes til UH-institusjonenes rammebevilgning. Forskningsrådet må fortsatt være én av de mest sentrale finansieringskildene for fri forskning og større forskerstyrte prosjekter. Derfor må åpne arenaer, som FRIPRO og SFF, fortsatt ha en sentral plass i Forskningsrådets portefølje av finansieringsvirkemidler og det må avsettes tilstrekkelige midler til disse arenaene. Virkemidlene stimulerer til utvikling av vitenskapelig kvalitet blant norske forskningsmiljøer og bidrar, etter vår vurdering, også til prosjekter av høy kvalitet finansiert via andre budsjettformål/utlysninger.

2) Forskningsrådet må fortsatt ha ekspertise og kapasitet til å mobilisere og stimulere til norsk deltakelse i Horisont Europa og internasjonalisering av forskning i bredere forstand

Norske miljøer, inkludert UiA, har hatt en svært god start i Horisont Europa. UiA ser det gode gjennomslaget i sammenheng med Forskningsrådets mobiliserings- og tilretteleggingsrolle, som nærmere omtalt ovenfor. Økte ambisjoner når det gjelder den norske returandelen, og Kunnskapsdepartementets vektlegging av deltakelse i Horisont Europa i styringen av UH-institusjonene, fordrer at Forskningsrådet som minimum opprettholder sin ekspertise og kapasitet når det gjelder mobilisering av norske forskningsmiljøer til deltakelse i Horisont Europa. Vi vil også legge til at økt søknadsaktivitet til rammeprogrammet og økt finansiering av norsk forskning via Horisont Europa vil kunne dempe søknadstrykket til Forskningsrådet. Dette vil igjen kunne motvirke et lite produktivt nullsumspill blant norske institusjoner ifm. Forskningsrådets utlysninger med den tøffeste konkurransen. Å styrke Forskningsrådets mobiliseringsrolle overfor rammeprogrammet gir med andre ord god mening fra et nasjonalt systemperspektiv.

Horisont Europa kan imidlertid ikke være det eneste virkemiddelet for internasjonalisering av norsk forskning som Forskningsrådet har kompetanse innen og mobiliserer til. Et bredere internasjonalt fokus må bevares. Panorama-strategien aktualiserer dette, og trenger et sterkt forskningsråd for å kunne virke som tiltenkt. Forskningssamarbeid med institusjoner i det globale sør og ansvarlig internasjonalt samarbeid i en tid preget av sikkerhetspolitiske endringer er andre aktuelle områder som Forskningsrådet må ha kapasitet og kompetanse til å håndtere godt fremover.

3) Forskningsrådet må fortsatt være et kompetent organ som gir uavhengige råd for utforming av forskningspolitikken

Forskningsrådet har blitt pålagt store kutt i sin administrasjon. Størrelsen på styret til Forskningsrådet er redusert og myndigheten til å utnevne styret er nå flyttet fra regjeringen til Kunnskapsdepartementet, til tross for stor motstand i høringsrunden. Vi frykter at disse grepene vil være egnet til å svekke Forskningsrådets rolle som et kompetent organ som gir uavhengige råd ifm. utforming av forskningspolitikken.

UiA mener det er svakheter ved Forskningsrådets rolle som rådgivende organ for forskningspolitikken. F.eks. at Forskningsrådet i for liten grad evner å overvåke og følge med på norsk forskning som ikke finansieres ved Forskningsrådet eller EU (oppveies imidlertid noe av nasjonale fagevalueringer). Det er også svakheter når det gjelder resultater. Helt konkret gjelder dette Forskningsrådets evne til å få ulike fagdepartementer til å ta sektoransvaret for forskning på alvor og investere tilstrekkelig i forskning via Forskningsrådet. UiA vil samtidig mene at disse svakhetene best håndteres ved å

videreutvikle Forskningsrådet som et kompetent organ som gir uavhengige forskningspolitiske råd. Etter vår vurdering finnes det ingen gode alternativ til Forskningsrådet som nasjonalt forskningspolitisk rådgivende organ, i hvert fall ikke på kort sikt og med samme grad av nasjonal koordinering, ekspertise og nærhet til det politiske nivået som Forskningsrådet besitter.

Andre aktuelle problemstillinger

Hvordan kan Forskningsrådet best bidra til et forskningssystem som gir grunnlag for økt fart i omstillingsarbeidet i Norge, både i næringslivet og i samfunnet for øvrig?

Hvordan kan Forskningsrådet best påvirke samvirket mellom aktørene i forskningssystemet og resten av samfunnet slik at forskningen bidrar til å møte tverrsektorielle utfordringer? Er det behov for å styrke samspillet?

Vi svarer på begge de ovennevnte spørsmålene under siden de er tett koblet sammen.

Generelt mener vi at Forskningsrådet har mange muligheter for å bidra til økt omstilling og å styrke samvirket mellom aktører i og tett koblet til forskningssystemet. Det er også et klart behov for dette. Samtidig er det viktig å merke seg at det foregår mye samarbeidsaktivitet som er finansiert via andre kilder enn Forskningsrådet og EU og som derfor fort kan overses i en analyse som kun baserer seg på statistikk fra disse to kildene.

Én av Forskningsrådets sterkeste påvirkningsmuligheter er gjennom rådets investeringsvirksomhet og måten utlysninger og finansieringsvirkemidler utformes og finansieres. Å videreutvikle Forskningsrådets portefølje av virkemidler er derfor avgjørende. Det er mulig å tenke seg flere forslag, og alle må nødvendigvis ikke håndteres av det politiske nivået og omtales i en stortingsmelding. Vi nevner likevel noen viktige forslag til retning på virkemiddelutviklingen fremover:

- Forskningsrådet må styrke sitt samarbeid med HK-dir, og forskningsvirkemidler og utdanningsvirkemidler må kobles tettere sammen og i større grad innrettes på en måte som gir rom for å koble utdanning og forskning i samme prosjekt. Utdanningsvirkemidler er svært effektive for å kunnskapsoverføring og teknologioverføring ut til virksomhetene, f.eks. gjennom EVU og nærings- og offentlig sektor-ph.d.
- KSP-virkemiddelet må videreutvikles. Konkrete forslag til endringer er å innføre åpne/løpende frister på KSP-utlysninger og utvide maksimal prosjektvarighet for å hensynta at disse prosjektene er ekstra krevende å koordinere og gjennomføre. Det bør også vurderes hvordan man kan styrke forskningskapasitet og -kompetanse blant potensielle samarbeidspartnere i KSP-prosjekter for å øke omfanget av gode og relevante samarbeidsprosjekter
- Frivillig sektor er en viktig aktør i arbeidet med å møte samfunnsutfordringene og bør i større grad kunne trekkes inn i prosjekter, f.eks. ved å åpne for at frivillige organisasjoner kan søke om doktorgradsprosjekter i tilsvarende ordning som offentlig sektor- og nærings-ph.d.
- Forskningsrådets innovasjonsvirkemidler bør kobles tettere til Innovasjon Norges virkemidler, og det er generelt behov for en tydeligere rolle- og oppgavefordeling mellom Forskningsrådet, Innovasjon Norge og SIVA på virkemiddelsiden. Vi mener at UH-sektoren trenger et forskningsråd med en tydelig rolle i innovasjonsarbeidet for at UH-institusjonene skal kunne ta en tydeligere posisjon på innovasjonsområdet

- Det bør vurderes klarere innovasjonskrav i FME- og SFI-sentervirkemidlene
- Virkemidler for næringslivet må tilpasses slik at SMB-bedrifter i større grad søker og får tilslag på forskningsrådsprosjekter
- Det bør innføres krav om forskningspartner i næringslivsprosjekter for å koble næringslivet og forskningsutførende sektor tettere sammen. Dette vil være et viktig tiltak for å nærme seg målet om at næringslivet skal investere 2 pst. av BNP i forskning, ettersom dette vil kreve at næringslivet henter forskningskapasitet fra UH- og instituttsektoren.
- Det bør vurderes målrettede finansierings- og samarbeidsvirkemidler ifm. nye industriinitiativer i Norge, som kan resultere i forsknings- utdannings- og innovasjonssamarbeid med gjensidig styrking av forskningskvalitet, -kapasitet og -kompetanse i industrien og i forskningsutførende institusjoner. Per i dag er det en risiko for at virkemidler og utlysninger i for stor grad er tilpasset eksisterende næringer, og at man for lite grad åpner for nye næringer. Hyppigere oppdatering av porteføljeplaner er et annet tiltak som vil kunne understøtte målet om at utlysninger åpner opp for nye næringer og industriinitiativ.
- Det bør vurderes å innføre nye støtteordninger og virkemidler som gir tydeligere insentiver for ansatte i UH-sektoren til å jobbe med kommersialisering og nyttiggjøring av forskningsresultater
- I lys av større forventninger til innovasjonsbidrag fra UH-institusjonene og at UH-institusjonene tar større ansvar for tidligfase kommersialisering, må rammevilkår og virkemidler for innovasjonsinfrastruktur og tjenestetilbud ved universitetene videreutvikles. Hvis ikke risikerer man at dette ansvaret settes bort til andre aktører

I tillegg mener UiA at Forskningsrådet kan bidra til økt fart på omstillingsarbeidet og bedre samspill mellom aktører i og utenfor forsknings- og innovasjonssystemet gjennom sin dialogrolle og gjennom sammensetning av porteføljestyrene. Vi har ovenfor påpekt at åpenhet, involvering og dialog i større grad må gjennomsyre Forskningsrådets virksomhet. Dette vil være en svært viktig faktor for å få til et tettere samvirke mellom aktørene i forskningssystemet og resten av samfunnet slik at forskningen bidrar til å møte tverrsektorielle utfordringer. 21-prosessene er eksempel på et relevant tiltak i denne forbindelse. Forskningsrådets regionale representanter er et annet viktig virkemiddel innenfor dialogrollen, og disse må brukes målrettet for å mobilisere til samarbeid og felles prosjektutvikling på regionalt nivå. Det er viktig at en videreutvikling av Forskningsrådets dialogrolle ikke reproducerer styrkeforholdet mellom departementene/sektorene ut ifra deres finansieringsbidrag til Forskningsrådet, men faktisk inkluderer hele bredden av sektorer.

Avslutningsvis under disse spørsmålene vil vi understreke viktigheten av at man utnytter iverksettelsen av de nye, nasjonale målrettede samfunnsoppdragene ("missions") til å eksperimentere med og utvikle nye former for samarbeid og samspill mellom aktører innenfor og utenfor forskningssystemet. Lansering av særnorske målrettede samfunnsoppdrag er etter UiAs syn delvis begrunnet med en erkjennelse av at det er et betydelig potensial for bedre samspill mellom aktører på flere nivå, både innenfor og utenfor forskningssystemet, for å løse tverrsektorielle utfordringer. De målrettede samfunnsoppdragene er ambisiøse virkemidler forankret og besluttet på øverste politisk nivå, og denne politiske prioriteringen må utnyttes. Utvikling og innføring av de målrettede samfunnsoppdragene vil være en viktig indikator på hvorvidt det politiske nivået mener alvor med sine ambisjoner om å utvikle nye samarbeidsformer for å løse tverrsektorielle utfordringer. Gitt at Forskningsrådet får en sentral rolle i oppfølgingen av samfunnsoppdragene, vil utviklingen og innføringen av disse

også være en indikator på hvorvidt Forskningsrådet er i stand til tydelig å påvirke samvirket mellom aktørene i og utenfor forskningssystemet gjennom sin virksomhet.

Hvordan virker forskningsrådsfinansiering inn på de forskningsutførende sektorenes ledelse og styring av forskningsvirksomhet (som f.eks. karriereveier, forskerutdanning, egne strategiske forskningssatsinger og infrastruktur)? Er det behov for endringer?

Forskningsrådsfinansiering spiller en rolle i UiAs virksomhetsstyring på institusjonsnivå, og på en måte som kan minne om betydningen av forskningsrådsfinansiering i departementets styring av UH-institusjonene. I UiAs interne budsjettmodell er forskningsrådsfinansiering en resultatindikator som brukes for å fordele et gitt antall midler mellom fakultetene. I UiAs dialog- og rapporteringssystem inngår oppnådde forskningsrådsfinansiering som rapporteringskrav og indikator for forskningskvalitet, og er dermed med på å strukturere styringsdialogen. Ved enkelte anledninger gjøres det også grundigere analyser av UiAs aktivitet overfor Forskningsrådet, som igjen informerer styring og ledelse ved universitetet.

Forskningsrådsfinansiering spiller en rolle når det gjelder ledelse av vitenskapelig ansatte, men på hvilken måte vil variere på tvers av fakulteter og til dels institutter ved UiA. Oppnådd forskningsrådsfinansiering skal bl.a. telle positivt når det vurderes tildeling av FoU-tid til enkeltansatte for kommende år. I tillegg kommer det faktum at enkeltansatte gjerne bruker forskningsrådsfinansiering til frikjøp fra undervisning, som igjen øker deres tilgjengelige FoU-tid. For den enkelte ansatte vil ledelse av eller deltakelse i forskningsrådsfinansierte prosjekter dermed kunne ha stor betydning for egen karrierevei, i form av de muligheter man får for både å drive og lede egen forskning og veilede andre.

Forskningsrådsfinansiering spiller en begrenset, men stadig viktigere rolle når det gjelder størrelsen på UiAs forskerutdanninger. I 2022 var om lag 11 pst. av UiAs aktive ph.d.-kandidater finansiert av Forskningsrådet. UiA vurderer vekst i forskningsrådsfinansierte ph.d.-kandidater som viktig for at universitetet skal klare å øke størrelsen på våre forskerutdanninger. På institusjonsnivå vil vi imidlertid si at forskningsrådsfinansiering spiller en relativt begrenset rolle når det gjelder ledelse og styring av forskerutdanningene. UiA

Forskningsrådsfinansiering har varierende betydning for UiAs egne forskningsstrategiske satsinger. Tilslag på forskningsrådsfinansierte prosjekter har ved enkelte anledninger medført tildeling av strategiske rekrutteringsstillinger fra universitetsstyret til de aktuelle fakultetene og forskningsmiljøene. De senere årene har UiA imidlertid gått mer vekk fra dette til fordel for å premiere/forsterke forskningsmiljøer som får tilslag på prosjekter i Horisont Europa. Vi kan legge til at fra perspektivet til et mellomstort universitet med en fortsatt begrenset portefølje av forskningsrådsfinansierte prosjekter, vil oppnådd forskningsrådsfinansiering være et viktig resultat som legges merke til ved institusjonen. Forskningsrådsfinansiering har dermed et potensiale til å identifisere særlig sterke forskningsmiljøer internt ved UiA, og være med på å identifisere ev. forskningsmiljøer som bør satses på og hvor interne ressurser og strategiske midler bør prioriteres, på institusjonsnivå og/eller fakultetsnivå. En slik tankegang ligger bak UiAs interne forskningsstrategiske satsing på prioriterte forskningssentre ved universitetet (UiA PRIFORSK).

Forskningsrådsfinansiering spiller en relativt begrenset rolle når det gjelder styring og finansiering av UiAs samlede forskningsinfrastruktur, men vi ser for oss at dette vil kunne få økende betydning i årene fremover. Forskningsrådets arbeid med og utlysninger av midler til

forskningsinfrastruktur av nasjonal viktighet bidrar sterkt til å sette dette på dagsorden internt ved UiA og er med på å synliggjøre infrastrukturbehov for ledelse på ulike nivåer.

UiA kan ikke se at forskningsrådsfinansiering har en særlig problematisk eller uheldig innvirkning på ledelse og styring av vår forskningsvirksomhet. Noen elementer bør imidlertid endres. Generelt mener vi at oppnådd/mottatt forskningsrådsfinansiering, målt i enten regnskapsførte forskningsrådsinntekter eller suksessrater, har fått for stor betydning i styringssammenheng. Det er trolig flere forhold som har bidratt til dette, bl.a. datatilgjengelighet og nasjonale styringsparametere og finansieringssystemet. Vi mener det er behov for bedre og bredere styringsinformasjon om forskningskvalitet så vel som andre målsettinger om innovasjonsbidrag og samarbeid og samspill med samfunnet. Særlig evalueringer av innsendte søknader til Forskningsrådet bør få en større plass i styrings- og ledessammenheng til fordel for oppnådd/mottatt forskningsrådsfinansiering. Dette kan i mange tilfeller gi en bedre indikasjon på forskningskvalitet enn faktisk oppnådd finansiering, særlig i de tilfeller hvor konkurransen er veldig tøff og det er minimale kvalitetsforskjeller mellom prosjekter som får og ikke får finansiering. Dette betinger bedre datatilgjengelighet fra Forskningsrådet og en endring i hvilken styringsinformasjon som brukes nasjonalt og internt på institusjonene.

Hvordan kan Forskningsrådet mest effektivt bidra til å løfte forskningsområder hvor Norge har særlige fortrinn?

Gjennom prioriteringer i egen investeringsvirksomhet og gjennom å prioritere norsk mobilisering, deltakelse og interessepolitisk ivaretagelse av områdene overfor EUs rammeprogram for forskning og innovasjon og ev. andre relevante, internasjonale arenaer. Den nye porteføljestyreinnordningen fremstår som fornuftig for å spille og markere nasjonale fortrinn.

På hvilke områder bør vi ha nasjonale satsninger og når kan vi lene oss mer på EU? Hvordan bør konkurranseutsatt nasjonal og internasjonal finansiering utfylle hverandre?

Nasjonal finansiering og nasjonale satsninger er nødvendig innen fagområder som i mindre grad synes å kunne hente langsiktig internasjonal finansiering og hvor man har særnorske kunnskapsbehov eller ambisjoner. Dette er først og fremst mest aktuelt for samfunnsvitenskapen og humaniora og tematiske områder innenfor disse fagområdene, men kan også tenkes å favne bredere. I alle tilfeller er det viktig med nasjonale finansieringsvirkemidler og satsninger dersom man avdekker forskningssvake områder hvor det er viktig med en nasjonal kunnskapsberedskap.

På overordnet nivå ser vi ikke behov for å knytte forskningspolitiske prioriteringer tettere til EU enn det som er lagt til grunn i LTP.

Hvordan bør Forskningsrådet ivareta vilkår og muligheter for forskerinitiert forskning og mer politisk initiert forskning?

Forskningsrådet bør kontinuerlig tilstrebe en god balanse mellom tilgjengelige midler til hhv. forskerinitiert forskning og mer politisk initiert forskning. Forrykkes balansen i favør av mer politisk initiert forskning, er det en klar risiko for at Forskningsrådet og dets utlysninger vil fremstå mindre relevant og ettertraktet blant f.eks. forskere i UH-sektoren. Dette vil igjen betydelig kunne svekke Forskningsrådets muligheter for å finansiere mer politisk initiert

forskning av høy vitenskapelig kvalitet. Kort sagt, Forskningsrådet må fortsette å prioritere og videreutvikle åpne arenaer med tilstrekkelige økonomiske rammer som finansierer forskerinitiert forskning på prosjekt- og senternivå.

UiA er opptatt av at Forskningsrådet utnytter sin fagkompetanse når det gjelder hvordan stimulere til forskning av høy kvalitet og utvikling av forskningskapasitet, uavhengig av hvilke politiske merkelapper som følger med finansieringen fra de ulike departementene. I hvor stor grad forskningsrådsfinansiert forskning er å anse som klart politisk initiert vil være et vurderingsspørsmål. Den mest politisk initierte forskningen vil vi mene at departementene og underliggende etater enten innhenter direkte gjennom oppdragsmarkedet eller gjennom direkteoppdrag til forskningsutførende virksomheter. Forskningsfinansieringen som kanaliseres via Forskningsrådet vil etter vår vurdering kunne håndteres av rådet på en måte som i større grad gir rom for det forskerinitierte, og som bygger bro mellom forskernes egen nysgjerrighet og de politiske prioriteringene og målsettingene som forskningen og forskningsfinansieringen skal bidra til. Et viktig premiss for å få dette til er at føringer på tematikk og andre krav i utlysninger er på et visst abstraksjonsnivå og ikke blir for detaljert. Et forskningsråd som har oppmerksomhet på dette, og som håndterer dette handlingsrommet på en balansert måte med mål om høy forskningskvalitet i alle prosjekter, vil bidra til å ivareta vilkår og muligheter for både den forskerinitierte og den mer politisk initierte forskningen. Det vil også kunne bidra til at flere departementer investerer mer i forskning gjennom Forskningsrådet.

UiA anerkjenner at innføring av porteføljestyring i Forskningsrådet er et grep for bedre å ivareta vilkår og muligheter for forskning av høy kvalitet, uavhengig av om den opprinnelig anses som mer forskerinitiert grunnforskning eller mer anvendt forskning som svarer på bestemte politiske prioriteringer. En videreutvikling av porteføljestyringen kan være et grep som sikrer ivaretagelse av vilkår og muligheter for både forskerinitiert forskning og mer politisk initiert forskning. Det er derfor særlig viktig at de nye porteføljestyrene i Forskningsrådet settes sammen på en måte som sikrer tilstrekkelig tilstedeværelse av deltakere med god forskningskompetanse og som har sitt arbeid i hele bredden av UH- og instituttsektoren og i bredden av fagmiljøer. Uten dette vil vilkårene for forskerinitiert forskning, og generelt forskning av høy kvalitet, svekkes, og man risikerer å miste en unik mulighet for å bygge broer mellom fagmiljøer og mellom aktører innenfor og utenfor forsknings- og innovasjonssystemet.